

Sentsazio bat besterik ez da izango, beharbada, baina ne-
guak bete-bete harrapatu gaituelako —nahiz eta udabe-
rriaren atarian egon— edo milurteko berri bat estreinatu
dugulako, edo auskalo zergatik, badirudi 2001. honen ha-
siera iazkoaren amaiera baino makalagoa datorkigula, kul-
turari bagagozkio behintzat. Eta panorama erabat beltz eta
ilun bihurtzeko, «Del Burgo boys»-ak etorri zaizkigu, ezja-
kinaren ezjakintasunez bazterrak goitik behera nahastera.

Historiaren beste edozein unetan —eta batez ere bes-
te edozein tokitan— gertatu balitz, genozidio hitza hitzet-
tik hortzera ibiliko litzateke euren burua kultura mundu-
ko kidetzat dutenen artean eta zeresanik ez politikan arit-
zen direnen artean, edota giza zientzietan aritu eta adi-
tuak omen direnen artean. Nafarroako Diputazioak eus-
kararen kontra abian jarritako ehizak izango du historian
aurrekaririk, dudarik gabe, baina XXI. mendean bere bu-
rua zibilizatutzat daukan gizarte batean gertatzea onarte-
zina da, edonondik begiratuta ere, eta ez da besoak gurut-
zatuta gelditzeko modukoa.

Bada gure artean bizitzaren eta bizimoduaren nola-
baiteko kontzeptu fatalista bat, eta tarteka elurra egiten
digun moduan onartzen ditugu hainbat erabaki. Esate ba-
terako, Nafarroako Diputazioak bere administrazioaren
eremuan euskara nola erabili arautzen duen dekretua;
edo dekretu hori bera gauzatzeko egitasmoa. Baina eraba-
ki horiek ez dira meteorologikoak, ez dago zertan onartu,
eta ez dira gainera onartu behar. Beharrezkoa da —derri-
gorrezkoa— intsumisioa. Ez bakarrik gure eskubide lin-
guistiko pertsonalak zanpatu nahi dizkigutelako; gure gu-
rasoen memoriari lotsatu gabe begiratu nahi badiogu eta
gure seme-alaben aurrean geure buruaren jabe garela era-
kutsi nahi badugu behintzat, ez dago beste itenbiderik.
Edo bestela esanda: oraindik ere nor bagara, nor izaten ja-
rraitu nahi dugulako, eta jarraitu behar dugulako. Baina
egoera, alde batera zein bestera begiratu, kezkarria da.

Karrera meteorikoa

Telefonoz ezagutu nuen Miguel Sanz Sesma, gaur egun Nafarroako Gobernuaren lehendakari, nik lehenengo aldiz hots egin nionean Nafarroako Kutxa Ruralaren sukurtsal bateko zuzendari. UPNko kritikoen artean zegoen orduan, eta Juan Cruz Alliren itzalpean egin zuen karrera alderdi barruan. Bere sortem den Corella inguruetan, Azkoienen eta baita Errioxa aldean ere (Alfaro inguruetan batez ere) pertsona atseginaren fama zuen orduan Sanzek, eta ziurrenik baita gaur ere. Iruñeko aristokrazia eskuindarrarentzat, berriz, Erriberak eman ohi dituen pertsonaia sinpatiko eta «asilbestratu» horietako bat zen, Tutera inguruan alderdia sendotzeko balio zezakeena, sozialisten indarra oraindik ere zabala zen eskualdean, ez oso konplexua eta, nolabait esateko, Iruñeko jauregi eta egoitza ofizialetatik ongi «telezuzendu» zitekeena.

1991.ean Juan Cruz Allik buru eginik UPNk Nafarroako Diputazioaren areto ederrak berriro ere eskuratu zituen —ia zortzi urtez alfonbra haien gainean bisitari moduan ibili ondoren—, Miguel Sanzek ordura arte inork lortu gabeko boterea kontzentratu zuen bere eskuetan. Memoriaz ari naiz, baina Diputazioko lehendakariorde izateaz gain, Ingurugiro, Etxebizitza eta Lurralde Antolaketa sailak bere esku gelditu ziren, eta baita Justizia eta Barne saila ere. Eta hori gutxi irudituta edo, Lehendakaritza departamentua ere bere esku utzi zuen Juan Cruz Allik, hau da, Nafarroako administrazioaren antolaketa eta bere funtzionarioen kontrola.

Urte korapilatsuak izan ziren haiek Nafarroan, Iruñeko aristokrazia eskuindarrak erabateko sorpresaz hartu baitzuen ustez bere kide zen bat —Alli Aranguren jauna— Nafarroaren «izaerak» onar zezakeena baino ilustratuagoa suertatzea. Eta Allik diputazioaren lehendakaritza eta UPNkoa utzi eta CDN sortu arteko bakerik ez zen izan. Alliren «Sancho Panza» —figura literario unibertsal bat erabiltzearen— Miguel Sanz bera zen; bere ezkutari fide-la, lan zikinak egiteko prest zegoena eta bere esku utzita-ko boterearen eraginez, alderdi barruko borroka botitzean

oreka nolabait Alliren eremura eraman zezakeena. Baina Cervantesen Sancho Panzak ere gobernadore izateko grina baru-barruan zuen —nahiz eta gero ez gustatu— eta gauza berdina gertatzen zitzaion garai hartan Sanz Sesmari ere. Eta eskuineko eskuarekin denbora luzez bere jaun eta jabea zerbitzatzen zuen bitartean, konplexua ez izanik ere benetako animalia politikoa dela erakutsiz, bere superbibentzia politikoa bermatuko zion sarea osatzea lortu zuen Sanzek ezkerreko eskuarekin. Bibliak berak dio: ez dezala jakin eskuinekoak ezkerreko eskua zertan ari den. Pertsona bakar baten esku botere gehiegi uztearen arriskuak.

Baina sasianalisi psikologiko hauetaz haratago, garai hartakoa da Miguel Sanzek eta Allik elkarrekin prestatutako administrazioan euskara erabiltzeko lehen dekretua (eskuindarrek egindako lehena, alegia). Eta Sanzek sutsu eta gogotik defendatu zuen. Orain auzitan dagoenarekin zerikusi gutxi zuen, euskararentzat askoz ere onuragarriagoa baitzen. Eta jendaurrean defendatzeaz gain, UPN barruan dekretu hark astindutako hautsak baretzen ez zuen lan gehiegirik egin Sanzek. Dekretua berea zen —ia erabat berea— eta ez zegoen prest amore emateko, ezta alderdi barruan ia ospitalera bidali behar izan zuten Jesús Aizpun berak eskatuta ere.

Historia mamitsua da hortik aurrerakoa, baina garai hartako kronika politikoa ez baino euskararen kontrako erasoez ari naiz. Eta gauza batzuk argi gelditu dira eraso hauen nondik norakoak aztertzean, azaletik besterik ez bada ere. Lehenengoa, Miguel Sanz ez baino beste batzuk direla euskararen erasoaren atzean daudenak, euren burua ezkutuagoan gordetzea gustatzen zaienak asko, eta banitatearen banitateaz jotako Jaime Ignacio Del Burgo jauna, Nafarroako Diputazioaren lehendakari izandakoa, eta hainbat partidu sortu, nahastu eta deuseztu ondoren, gaur egun UPNko kidea, eta azkenaldi honetan Madrilgo agintarien aurrean merituak metatzen saiatzen ari dena —ikusiko dugu zerbaitetarako balio dioten—.

Baina arazo osoa Del Burgo ren gan personalizatzea gehiegizkoa da: Nafarroako antieuskaldunak herrialde osoko erakunde eta giza-sareetan barreiatu rik daude; ko-

munikabide indartsuenak euren esku dituzte; hezkuntza sistemaren zati handi bat ere bai, eta poliki-poliki, asmoak ezkutatu gabe, inolako konplexurik gabe, demokraziaren eta zuzenbide estatuaren arrazoietan makurturik jo eta su egitea erabaki dute. Eta arrazoia bakarra da: gorrotoa, jasanenezko gorrotoa euskal kulturari eta kultura horren seinale garbien eta ondare garrantzitsuena den euskarari.

Fatalismoa

Baia horren guztiaren aurrean, nahiz eta azken asteotan Nafarroako Gobernuaren asmoen kontrako iritzi eta adierazpen asko entzun eta irakurri, nolabaiteko fatalismo bat nagusitu da Euskal Herrian, baita Nafarroan ere. «Eskuindarrak dira, euskararen kontrakoak... beraz, normala da euskararen kontra egitea». Arrazonamendu horri esker atara ahal izan ditu aurrera UPNk, hein batean behintzat, hainbat neurri. «UPNkoak dira, fatxak dira... zer beste espero zitekeen!».

A rrazonamendua faltsua dela konturatzeke ez dago urrutira joan beharrik. Eskuindarrak ere badira euskararen aldekoak —lehen orain baino gehiago, egia esan— eta euskararen kontra daudela egia izanik ere, onartezina da gaur egun jarrera hori. Bai ikuspuntu politikotik, pertsonaren eskubideak urratzen direlako, bai kulturaletik, ondare kulturalaren kontrako erasorik onartu ez daitekeelako, eta baita soziologikotik ere, euskararen kontrako diskurtso tinkoari ezin zaiolako jendaurrean eutsi. Beraz, derrigorrezkoa da, neke arrastorik gabe, UPNren eraso horri aurre egitea, eta ez besoak gurutzatuta gelditzea. XXI. mendean egotea aprobetxatu beharra daukagu, eta gaur egun nazioartean bizi den koiunturak ematen dizkigun abantailak ere erabili beharra dago. Feudalismoa historiatik kanpo gelditu da, eta nahiz eta jauntxo batzuk ez onartu eta sistema gogoko izan, gainerakoek argi izan behar dute ideia hori. Edo kontzeptua errazagoa egiteko: «gaizki ikusia» dago, esklabutzaaren legeztatzea eskatzairen parekoa da, eta sakon erabili daitekeen arma da hori.

Baina UPNn ere ez da amaitzen arazoa. Nafarroako Alderdi Sozialistak, Juan José Lizarbe buru duenetik, eta PSNtik baino UPNtik gertuago dabilen Víctor Manuel Arbeloa eta Aurelio Arteta bezalako ustezko intelektualen eskutik, sekulako sarraskiak egin ditu euskararen kontra, eta kasu honetan ez du balio eskuindarrak direla esatea —ezkertiartzat jotzen du bere burua NASEk— edota euskararen kontrako grina berezkoa dutela pentsatzea. Arazo sakona da benetan Nafarroako sozialistena, baina hizkuntzari dagokionez, alderdiko militante asko borrokatu dira —hauek ere lehen orain baino gehiago— euskararen alde, eta José Luis Castejón Parlametuaren presidenteari kasua adibide bat besterik ez da. Nafar sozialisten oposizio lana ezerezean dagoela jakiteak ere ez du argitzen zergatik gaur egungo jarrera euskararen aurrean. Alderdi sozialista da uneotan UPNren sostengu nagusia euskararen kontrako borrokan, eta banan-banan eta alderdi gisa sozialistek duten ardura ere seinatzen hasteko ordua bada. Eta UPNren mende egotearen arrazoi sakonak ikertzen eta ozenki esaten hastekoa ere bai, edota mendetasun honetan *Diario de Navarra*-k zerikusirik ba ote duen aztertzen.

ETAren indarkeriak arazo honen guztiaren gain izan dezakeen eragina mahai gainean behin eta berriro jarri dela ere egia da, Nafarroako egoera gainera ez bada ere ezagutzen duen edonorentzat. Dударik gabe, euskararen kontrako azken eraso organizatu hau ETAren ekintza bortitzak aspaldian ez bezala pilatzen ari direnean gertatu da. Datu objektiboa da hori. Eta litekeena da antieuskaldunen estrategiek ere datu hori oso kontuan hartu izana eraso jaurtikitzerakoan. Baina horrek ere ezin gaitu fatalismoa eraman. ETak armak utzi arteko epealdi batean itxarotea proposatzen dutenak ere fatalismoan erortzen ari dira —nork daki noiz arte arituko den ETA?— eta azken batean, erasoaren atzean daudenek elikatzen duten ideia berbera mantentzea da emaitza: alegia indarkeriak eta euskarak badutela nolabaiteko harremanik. Eta ez nago ni behintzat ideia hori onartzeko prest: euskarak indarkeriarekin duen harremana Espiritu Santuak eta euskarak duten berbera da; edota euskarak eta alkoholismoak, edo

euskarak eta medikuntzak; edota euskarak eta informatikak. Ez gutxiago, baina ez gehiago.

Euskalgintzan aritu direnei, eta euskararen aldean lanean aritu direnei, behin baino gehiagotan esan zaie autokritikaren ordua ere badela. Zerbaitengatik ausartzen dela orain Nafarroako Gobernua neurri hauek hartzera, eta lehenago ez. Esan gabe, baina esan nahian, euskalgintzan aritu direnen errua ere badela Nafarroako gizartea, une honetan, iskanbila handiegirik gabe eraso hauek onartzeko prest egotea, eta bide batez euskalgintza eta indarkeriaren arteko nolabaiteko loturaren tesia indartu nahian. Baina ez da egia Nafarroako gizartea erasoaren aurrean indiferente agertu denik, eta berehala ikusiko dugu, esate baterako, nola doazen aurtengo eskoletako aurrematrikulazioak. Eta egiaren zati bat izan daiteke euskalgintzan aritu direnek guztia ez dutela ongi egin, inork ez du hori ukatzen. Dudarik gabe, gauzak askoz hobeto egin zitezkeen, eta egin daitezke. Eta euskararen defentsaren itzalpean beste zenbait gauza lortu nahian dabilenik eta ibili denik badela ere ez dut ukatuko, gaztelania hutsez aberchaletasunerako deia zabaldu duenik, esate baterako. Baina hala ere, eta autokritikaren orduak guztiak izanik, ezin zaizkio ordu guztiak autokritikari eskaini parekoak arnasa hartzeko betarik ere ematen ez duen unean. Autokritikaz autokritika, eta egoera nola baretu edo kontrako tenperatura nola jaitsi aztertzen dihardugun bitartean, erabat itoko gaituztelako.

Tresna politikoak

Horrek baino lezio bat ere ikas daiteke Nafarroako Gobernuaren jokabidea eredu hartuz: Miguel Sanz Sesmak eta Rafael Gurra Indurainek —biak dira dekretuaren sinatzaileak— argi erakutsi dute neurri politikoak eraginkorrak izan daitezkeela hizkuntza kontuetan. Euskarak atzera egin duen bakoitzean, gizartearen mugimendu natural edo hautu kulturalak ez baino erabaki politikoak izan dira benetako eragileak, eta kasu honetan ere tresnarik

eraginkorrenetakoa erabiltzen jakin dute «Del Burgo's boys» hauek. Ez dago jada euskaraz idatzitako kartelik Unibertsitate eta Hizkuntza Politikarako zuzendaritzan; hainbat eta hainbat inprimaki gaztelania hutsez eginak daude dagoeneko; euskararen presentziak galdu du dagoeneko hainbeste kostatako eremuaren zati bat behintzat.

Neurri politikoez, edo bestela esanda, politikoez hartutako neurri exekutiboez duten balioak kontrako bidea egiteko ere balio du, ordea; alegia euskarak aurrera egin dezan. Eta baieztapen hau edozein administraziotan da baliagarria, nola Nafarroan hala Euskal Autonomia Erki-degoan. Hartu egin behar dira, ordea, neurri horiek, eta hartzeko aukera dagoenean hartu, gainera. Eta une honetan gogoratzea batzuei beharbada gustu txarrekoa iruditu-tuko bazaie ere, ez da ahazteko modukoa Euskararen Legea —legea, ez dekretua— hobera aldatzeko izan zen aukera bakarra alferrik galdu zutela maximalismoetan galdu eta nahastutako hainbat euskaltzalek. Hain juxtu, euren botoekin legea aldatzeko modua izanik, urte batzuetarako behintzat aukera hura erabat zapuztu zutenek.

Derrigorrezkoa da une honetan erantzun serio eta adimentsu bat aurkitu eta martxan jartzea. Erantzun politikoa, kulturala, mediatikoa eta herritarra. Euskararen aldeko lobby indartsu bat osatuz, erakunde eta ordezkari politikoak presionatzeko lan eraginkorra egingo duena. Eta horrekin batera, Nafarroan hain eroso bizi diren hainbat eta hainbat erakunde eta elkarte —eta Nafarroako Kutxan pentsatzen ari naiz batik bat— hausnarketara bultzatuko dituen hainbat neurri hartzeko gauza: hamar mila bezero eta hamar mila bezeroren diruak bat-batean galtzea ez da gustuko platera izango Sanz Sesma bera buru duen ktxarentzat. Eta kalean egin daitezkeen adierazpen edo manifestazioez gain, ekintza konkretu eta zehatzak bultzatzen jakingo duena (euskaldunik ez, esate baterako, inprimaki elebidunak edo euskaraz soilik egindakoa eskatuko ez dituenik); euskarak indarkeriarekin zerikusia baduela esaten dutenak argumenturik gabe utziko dituen lobby bat; mediatikoki tinko eta zorrotz lan egingo duen lobby bat; ekimen judizialak aurrera atera ahal izan-

go dituen lobby bat; eraso guztien aurrean aho batez eta segundorik galdu gabe erantzungo duen lobby bat; eta herritarrak euren hizkuntzaren aldeko apustuan buru-belarri eta ilusioz murgiltzea lortuko duen lobby bat. Ez naiz oso zalea, baina lobby hau osatu ahal izateko ia derrihorrezkoa iruditzen zait alderdi politiko eta kultur eragile handien inguruan mamitzea lehen urratsa. Herritarrak, Korrikak berriro erakutsiko duen bezala, prest daude ongi egituraturako mugimendu bat sostengatzeko. Egoera larria da, eta erantzunak ere ez-ohizkoa izan behar du. Nola esan bestela gure buruaren jabe garela? Nola begiratu seme-alabei lotsatu gabe? Nola defendatu pertsonak eta herritarrak garela?¶